

University of Groningen

Het terugdringen van hoger beroep in strafzaken

Otte, M.

Published in:

Pet af : liber amicorum D.H. de Jong

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2007

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Otte, M. (2007). Het terugdringen van hoger beroep in strafzaken. In B. F. Keulen, G. Knigge, & H. D. Wolswijk (editors), *Pet af : liber amicorum D.H. de Jong* (blz. 377-386).

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Het terugdringen van hoger beroep in strafzaken

M. OTTE^o

Inleiding

Het is een bekende uitdrukking dat het recht geen rustig bezit is, alsof het dat ooit geweest is. Zelfs de grondslagleer is, sinds de baanbekende en prijswinnende dissertatie van D.H. de Jong verscheen, geen onveranderlijk gegeven gebleken. Wetgeving, het recht, is voortdurend aangepast aan nieuwe inzichten en meestal gebeurt dat niet in één klap maar sluipenderwijs. Pas over een langere periode kan bezien worden of er sprake is van breuklijnen, van een cesuur in de tijd, of van een wijziging die slechts een onbeduidend detail betrof. Daarom is het ook zo moeilijk om een valide beoordeling te geven van de afwezige of aanwezige kwaliteit van een wetswijziging. Juristen en rechters zijn in dat opzicht eveneens kinderen van deze tijd, er worden snel grote woorden gebruikt. Als we de rechtsgeleerde literatuur overzien dan is de rechtsstaat permanent in het geding en het gedrang en zou de staat van het recht reeds lang zijn aangeland op de bodem van de Amsterdamse Prinsengracht. In een ironisch moment kan ik me voorstellen waarom wetgevingsambtenaren zich niet altijd wat gelegen laten liggen aan de kritiek op hun ontwerpen van wet.

Eerst zal ik enkele pijnpunten benoemen bij de recente stroomlijning van het hoger beroep. Vervolgens zal ik proberen duidelijk te maken waarom de gehele stelselwijziging nog zo slecht niet is. Daarbij zal ik me minder baseren op een positiefrechtelijke invalshoek, maar proberen met buiten-juridische argumenten aannemelijk te maken dat de wetswijzigingen in dat kader passen in een langere traditie van wetgeving en rechtspraak en goed passen in het huidige tijdsgewricht.

Enkele pijnpunten in de nieuwe regeling

De stroomlijning van het hoger beroep houdt veel in, zoals het verval van de eenparigheidregels, de afschaffing van de verplichting terug te wijzen zonder instemming van de verdachte met het zelf afdoen van de zaak door het hof, het niet langer de verdachte in kennis stellen van een ondergeschikte wijziging van de tenlastelegging bij een afwezige verdachte en de uitbreiding van de bevoegdheden van de unus in hoger beroep. Dat zijn teveel wijzigingen om allemaal te bespreken.

Ik beperk mij vooral tot de hoofdpunten van het voortbouwend appel en de

^o Vice-president in het Gerechtshof Amsterdam.

verlofregeling. Het voortbouwend appel houdt grofweg in dat de behandeling door het gerechtshof wordt toegesneden op de bezwaren tegen het vonnis van de rechtbank.

Daardoor zou de appelrechter nodeloos werk bespaard worden. Het contradictoire karakter van de hofrechtspraak brengt mee dat de aandacht wordt gericht op de resterende geschilpunten. Maar dat uitgangspunt laat de bevoegdheid van het gerechtshof onverlet om toch integraal de gehele strafzaak te behandelen, wat betekent dat het hoger beroep een zelfstandige tweede feitelijke instantie blijft.

Veel wijzigingen zijn ontleend aan het grote onderzoeksproject *Strafvordering 2001*. Een daaraan niet ontleend onderdeel is het verlofstelsel, waarbij in strafzaken, waarbij de behandeling op tegenspraak heeft plaatsgevonden en de opgelegde straf uitsluitend bestaat in een geldboete van maximaal 500 Euro, verlof door het gerechtshof moet worden verleend voordat het hoger beroep inhoudelijk behandeld kan worden.

Het voortbouwend appel voldoet aan beelden van een trechter waarbij de behandeling steeds meer wordt toegespitst op de punten die de procespartijen verdeeld houden en waardoor geen nodeloze herhaling van zetten plaatsvindt. Ik heb nog wel enige moeite met de gekozen vorm van het voortbouwend appel dat een alternatief vormt voor een grievenstelsel.¹ Er wordt uiteindelijk niet afgedaan aan het uitgangspunt dat de behandeling in beginsel integraal opnieuw plaats dient te vinden. Het rechterlijk beslisschema van de artikelen 348 en 350 Sv blijft de behandeling dicteren. Het welslagen van de bedoelingen van de wetgever is in hoge mate afhankelijk van de wijze waarop de appelrechter de behandeling van de zaak inricht. Als in hoger beroep de behandelende rechter op de oude voet doorgaat, grote delen van het dossier opnieuw gaat voorlezen en behandelen, is er niets gewonnen. Overigens is het wel zo dat de appelrechter die zich beperkt tot de geschilpunten ook nu meestal geen A-G of raadsman of cassatierechter op zijn weg ziet, maar ik beperk me nu even tot de wijzigingen waar het nieuwe stelsel wel of niet toe noopt. De nieuwe wetgeving mag onmiskenbaar bedoeld zijn om het contradictoire karakter van het strafgeding in hoger beroep te verhogen omdat twee procespartijen tevoren hun grieven tegen het vonnis kunnen formuleren, de nieuwe wet dwingt hiertoe niet. De relativering van dit punt is echter wel dat de wet (ik doel op art. 410 Sv) sinds 1 januari 2005 de verdediging verplicht tijdig onderzoeksvragen te stellen, teneinde haar positie zoveel mogelijk veilig te stellen.

Natuurlijk kleven aan een volwaardig grievenstelsel ook nadelen. Die zijn nu al zichtbaar bij partiële verwijzing van een gecasseerde zaak door de Hoge Raad naar een ander hof. Die beperkte verwijzing kan het behandelende hof voor problemen

¹ Zie W.H. Vellinga, 'Het voortbouwend hoger beroep volgens *Strafvordering 2001*', *DD* 2003, p. 1080-1093.

stellen omdat de materiële vragen slechts ten dele beantwoording behoeven, terwijl de schuldvraag onlosmakelijk verbonden is met de vraag naar de passende sanctie.

Over de verwachte effecten van de nieuwe wetgeving ben ik enigszins sceptisch. De rechtspleging wordt goedkoper indien het verlostelsel vanaf 1 juli 2007 vruchten afwerpt zoals de wetgever dat voor ogen staat, maar of de besparing ten goede komt aan de overige onderdelen van de appelrechtspraak betwijfel ik. Daarnaast zie ik de spanningen met andere stelsels als de administratiefrechtelijke handhaving van verkeersvoorschriften die eveneens drempels, maar andersoortige drempels, opwerpen tegen beroep. Wenselijke harmonisatie van procesrecht, en daarmee het voorkomen van meerdere rechtsgangen, wordt daarmee niet bevorderd. Ik hoop dat het verlostelsel een eerste stap is in de richting van een integratie van deze nieuwe wetgeving en de WAHV.

Op het verlostelsel is de kritiek dat elk mens, dus ook de verdachte, gehoord wil worden, zijn verhaal wil kunnen doen. Dat belang wordt voor een belangrijk deel gefrustreerd door vage termen als een goede rechtsbedeling die de toegangspoort vormt tot de appelrechter, door de afwezigheid van een tolk indien de appellant de taal niet goed beheerst, door de verwachting die gewekt wordt door het wel appel kunnen instellen maar waarbij het appel afstuit op niet-ontvankelijkheid omdat de verlostechter wellicht pas na vele maanden de toegang blokkeert. Een ander voorbeeld vormt de bejegening door de eerstelijnsrechter. Die kan in appel aan de orde komen. Maar daarbij kan nauwelijks gevaren worden op het proces-verbaal van de zitting. De potentiële verlostaken worden immers onuitgewerkt aan het gerechtshof toegezonden. Voorts klinkt het criterium “het belang van een goede rechtsbedeling” mooi maar de afpaling sterft wat af in vrijblijvendheid in het licht van de kern van de nieuwe wetgeving: in beginsel wordt een behandeling niet noodzakelijk geacht, tenzij. Een tegenhanger bij deze kritiek is evenwel dat de appellant gehouden is om zijn grieven goed te formuleren, wat veel van vorenstaande punten relateert.

Kort rechtsvergelijkend perspectief

De wetswijzigingen in ons stelsel van rechtsmiddelen zijn niet uniek, niet afwijkend, niet funest, indien we naar enkele andere rechtsstelsels omzien. Uit onderzoek van onder anderen Barendrecht komt naar voren dat vergelijking van verschillende rechtsstelsels in de eerste plaats leert dat hoger beroep doorgaans is uitgesloten in bagatelzaken, dat er een financiële drempel wordt opgeworpen voor de appellant, dat de strafhoogte bepalend is voor het appellabele karakter van het vonnis of dat aan de hand van een limitatief aantal gronden beslist wordt of de justitiabele ontvangen kan worden in het ingestelde beroep. In de tweede plaats is vaak sprake van een review. Het hoger beroep vormt geen volledig nieuwe kans meer, het vonnis van de eerstelijnsrechter vormt het richtpunt, terwijl het hoger beroep gaat over de

juistheid van dat vonnis. Deze keuze is zichtbaar in een verlostelsel, in een partieel appel en in een verbod op het aanvoeren van nieuwe feiten, stellingen en bewijzen in de appelfase.²

De stelselwijziging hoger beroep in de sleutel van een langere rij aan veranderingen

Veranderingen staan nooit op zichzelf maar staan meestal op schouders van vorige veranderingen. De appelprocedure is de laatste jaren reeds efficiënter ingericht. Recent memoreerde Simmelink³ de versnelde oproeping ter terechtzitting, de invoering van de unusrechtspraak, de nieuwe verruiming van de bevoegdheid van de enkelvoudige kamer en veranderingen in de bewijsvoering (opgave van te horen getuigen en deskundigen, het horen van getuigen door de raadsheer-commissaris, de afschaffing van de regel dat de appelrechter bij zijn beslissing geen rekening mocht houden met verklaringen van getuigen die in eerste aanleg op de terechtzitting waren gehoord en door de verdachte waren betwist, de beperking om opnieuw getuigen te horen, de aanscherping van de criteria voor beoordeling van verzoeken van de verdediging tot het horen en oproepen van getuigen in hoger beroep, etc.).

Ook de cassatierechter heeft zich niet onbetuigd gelaten. Vele arresten van de Hoge Raad scheppen een grotere onderzoeksplicht voor de rechter, zoals die naar de afwezigheid van de verdachte, maar ook de verdachte burger wordt veel meer dan voorheen tot een actieve proceshouding verplicht.

Kortom, er is sprake van een reeds langer bestaande trend om de appelfase om te bouwen tot een efficiëntere gedingfase, die wat het al dan niet horen van getuigen betreft weer een reactie vormt op ontwikkelingen ten gevolge van het EVRM.

De klassieke visie op de appelrechtspraak is dat in hoger beroep fouten van de eerste rechter hersteld kunnen worden en de strafzaak opnieuw kan worden beoordeeld. Er wordt dus een zeker toezicht op de lagere rechters uitgeoefend. Vooral het toezicht in het kader van rechtseenheid en rechtsvorming vormen frequent terugkerende argumenten om de appelrechtspraak zoveel mogelijk onaangetast te laten.

Zou daarom – in willekeurige volgorde en zeker niet limitatief – de justitiabele in hoger beroep in meer gevallen dan thans gehoord moeten worden? Zijn daarom nogal wat appelrechters tegenstander van een enkelvoudige appelbehandeling of zelfs uitsluiting van bagatelzaken? Er zijn meerdere gerechtshovelingen die menen dat de hoven de rechtseenheid en rechtsvorming in het ressort ter hand moeten nemen met behulp van goede motiveringen en dat het liefst met behulp van meer-voudige strafkamers. Een verlostelsel zou haaks staan op deze nobele doelen. Ik

² J.M. Barendrecht en M.W. de Hoon (red.), *Verbetering van hoger beroep? Kosten en baten van voorstellen uit twaalf systemen van procesrecht*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2006.

³ J.B.H.M. Simmelink in Barendrecht en De Hoon 2006 (*supra* noot 2), p. 155.

loop een enkel onderwerp uit de rechtspraktijk langs voordat ik stil sta bij een ander, meer buiten-juridisch perspectief.

Rechtseenheid en rechtsvorming worden nogal eens gebruikt als nastrevenswaardige doelen van de appelrechtspraak. Ik ben er door mijn ervaringen in de rechtspraktijk nog niet zo van overtuigd dat beide doelen heersende stutten van het hoger beroep zijn. Het hoger beroep vormt een behoorlijk kostbaar mechanisme voor foutencorrectie en rechtsvorming. Bovendien blijft die rechtsvorming uit bij het grote aantal zaken waarbij de precedentwerking betrekkelijk is. In dit verband wijs ik vooral op het grote gebrek aan rechtseenheid bij de hoven die standaard de vonnissen van de rechtbanken vernietigen, niet of nauwelijks ingaan op de argumentatie van de eerste feitenrechter in het vonnis, geen bewijsmiddel uitwerken waardoor vooralsnog onzichtbaar is welke getuigenverklaringen de boventoon voeren in de bewijsconstructie, etc. Het is veel rechtbanken een doorn in het oog dat de hoven nauwelijks hun rechtsvormende taak in het ressort op zich nemen en dat dit erin kan resulteren dat er binnen één gerechtshof door twee strafkamers zeer ongelijke uitgangspunten worden gekozen bij de beoordeling van identieke rechtsvragen. Ik wil maar gezegd hebben dat de theoretisch fraai klinkende doelen van rechtsvorming en rechtseenheid zich niet per definitie optimaal verdragen met de rechtspraktijk. Aan deze rechtspraktijk valt daarom nog niet direct een klinkend argument tegen aanpassingen van de appelprocedure via een verlofstelsel te ontlelen.

In de tweede plaats sta ik stil bij de motiveringen in rechterlijke uitspraken. De feitenrechter wordt sinds vele decennia een motiveringsplicht opgelegd, als het niet door de wetgever is dan wel door de cassatierechter. In dit verband noem ik het Promisproject, dat in de loop van dit jaar zou moeten leiden tot een cruciale aanpassing van de motiveringsgebruiken van de strafrechter. De ressorten Arnhem en Den Bosch experimenteren reeds met deze werkwijze.

Sinds enkele maanden hebben de 24 strafsectoren afgesproken de bewezenverklaring beter te gaan motiveren, zelfs zo vergaand dat de bewijsconstructie (in de vorm van de aanvulling met bewijsmiddelen) achterwege kan blijven en narratief in de bewijsmotivering kan worden ingebouwd.

De Raad voor de Rechtspraak heeft zich een enthousiast voorstander betoond van de zogeheten Promiswerkwijze en vele miljoenen Euro's toegezegd aan de gerechten die deze methode in hun werkmethoden inpassen. De Hoge Raad heeft op 15 mei 2007 beslist dat deze methode – met inachtneming van enkele vingerwijzingen – door de beugel kan.⁴ Voorzover deze methode spoort met de ratio van het tweede lid van art. 359 Sv, wie zou daar tegen kunnen zijn? Het klinkt aantrekkelijk,

⁴ LJN BA 0424.

de rechter gaat meer op verhalende wijze expliciteren wat hem tot de bewezenverklaring heeft gebracht, anders dan door de opsomming van dor klinkende en -ogende passages uit de processen-verbaal van de politie.

Ik ben voorstander van deze werkwijze omdat deze de rechter, in ieder geval in raadkamer, maar ook in zijn uitspraak, dwingt zich meer rekenschap te geven van de bouwstenen waarop zijn bewezenverklaring stoelt.⁵

Ik ben echter bezorgd vanwege de eveneens uitgesproken redenering dat bij een betere motivering de lezer, de toehoorder, de verdachte, de eerstelijnsrechter, de balie, de samenleving, dus een ieder eerder overtuigd zal raken van de rechterlijke opvatting en meer vrede zal krijgen met de rechterlijke beslissing. De cassatierechter heeft de feitenrechter reeds vele decennia vastgepind op de verplichting preciezer te motiveren in gevallen die aanvankelijk slechts verbijstering wekten, in een daaropvolgend tijdsgewricht verbazing wekten en thans is nog slechts verwondering nodig om in bepaalde situaties te casseren. Heeft die strengere aansturing nu gebaat: zijn justitiabelen, samenleving en rechtbanken meer overtuigd geraakt van de kwaliteit van de afwegingen van de appelrechter? Ik betwijfel het.

Temeer, omdat de rechtbanken aanvankelijk zeer enthousiast waren over Promis. Ze hoefden geen bewijsmiddelen meer uit te werken en waren ijverig bezig om plannen te ontwikkelen om vonnissen in fraudezaken en ander type zaken te bouwen op Promisoverwegingen. Enkele maanden later was er een kentering en vernam ik geluiden als dat het zeer tijdrovend is om “voor het archief uit te werken”. Dat laatste is verklaarbaar. Alle vonnissen met een betere bewijsmotivering beleggen is zeer tijdrovend, terwijl er slechts in een gering aantal vonnissen hoger beroep wordt ingesteld. Maar dit economische motief overheerst kennelijk de innerlijke drive om zich in elke individuele strafzaak, waar een beetje juridisch vlees aan zit, naar de procespartijen en de samenleving op een betere wijze te verantwoorden.

Nog dit. Het gaat bij Promis om een materiële vormgeving van art. 359 lid 2 Sv. Dit kan verstrekkend zijn, en zou dus in materiële zin een stelselwijziging van het hoger beroep kunnen inluiden. Maar gaat het hier om een stelselwijziging die de positie van de appelrechter jegens de eerstelijnsrechter zal versterken? Zullen de hoven ingaan op de bewijsoverwegingen van de rechtbank, zodat er meer rechts-eenheid en rechtsvorming komt? Ik heb mijn twijfels of de burger en de rechtbanken zich zullen laten overtuigen door de zeggingskracht van de uitvoeriger bewijsoverwegingen. Buruma zegt het zo: ‘Vinden we het niet al te vanzelfsprekend dat de rechter meer inzicht moet geven in de redenering waarmee hij van bewijsmiddelen tot bewezenverklaring komt? Het is immers nog maar de vraag of partijen en de samenleving op meer motivering zitten te wachten. Het is ook de vraag of hogere rechters in het kader van hun controle veel acht zullen slaan op de motivering van de lagere rechters. En het is de vraag of nadere motiveringseisen niet voor-

⁵ Overeenkomstig *Kamerstukken II* 2003/04, 29255, nr. 3, p. 1, 4-5 en 13-14, tweede en derde grond.

al als rationalisering achteraf zullen werken. De ervaringen van Promis doen vermoeden dat de nieuwe wet tot ernstige vertragingen bij de rechtbank zullen gaan leiden. Ik geloof niet dat ik meer motivering zo aantrekkelijk vind dat ik die prijs ervoor wil betalen'.⁶ Tot zover Buruma. De betere onderbouwing verdient vanwege de innerlijke rechtvaardiging van de bewijskeuze grote steun; de belofte of de hoop dat daarmee de burger en de lagere rechter meer tevreden gesteld wordt zou een illusie kunnen opleveren.

Ten slotte vraag ik aandacht voor de invoering van de unusrechtspraak in hoger beroep. Het Amsterdamse Gerechtshof bevindt zich met de ruime toepassing van de artikelen 411 en 425 Wetboek van Strafvordering inmiddels in het goede gezelschap van het Friese en Haagse Gerechtshof. Uiteraard ken ik de bezwaren tegen de afwezigheid van collegiale rechtspraak, het vermogen om elkaar ter zitting of in raadkamer corrigerend aan te vullen, maar ik opteer eerder voor de goede sfeer waarin een unuszitting gewoonlijk verloopt en waar een ervaren zittingsrechter de bejegening van de justitiabele kan vormgeven. Het geringe aantal cassaties en de grote mate van bereidheid tot het doen van afstand van rechtsmiddelen vind ik een zekere – overigens niet overheersende – indicatie opleveren dat het met de kwaliteit van de unusrechtspraak in appel niet per definitie slecht gesteld is. Dit heeft weinig van doen met economische overwegingen maar vooral met mijn beeld dat de appelrechtspraak zich niet langer sterk onderscheidt van de eerstelijnsrechtspraak. Mijn waardering voor de enkelvoudige appelrechter heeft meer van doen met de gerechtshoven die een zekere bescheidenheid richting de geleverde kwaliteit zouden kunnen ontwikkelen.

Bij het wegvallend onderscheid tussen hoven en rechtbanken indiceert de unusrechtspraak in eenvoudige zaken niet zozeer een bezuiniging van twee rechters per zitting maar wordt een gewone loot aan de tak van de appelrechtspraak bevestigd.

Daarbij teken ik aan dat de rechtbanken meer zouden kunnen investeren in menskracht en kwaliteit, zodat niet langer de jongste (onervaren) rechter politierechterzittingen gaat doen. Dat was ook beoogd door de wetgever in 1928. Het zou zo moeten zijn dat de behandeling van de zaak en de uiteenzetting van de beslissing in eerste aanleg met dusdanig overwicht plaatsvindt dat de verdachte meer vrede ontwikkelt met het vonnis dan zijn hoop te stellen op een integrale nieuwe behandeling in hoger beroep.

Ik vat samen. De appelinstanties worstelen met hun imago. Het toestaan van enkelvoudige rechtspraak, de ontbrekende rechtseenheid in het ressort, het consequent vernietigen van de vonnissen, het niet ingaan op de motiveringen van de eerstelijnsrechter, het niet uitvoerig motiveren van de bewezenverklaring en de opgelegde

⁶ Y. Buruma, 'Motiveren: waarom?', in: A. Harteveld, D.H. de Jong en E. Stamhuis (red.), *Systeem in ontwikkeling* (liber amicorum G. Knigge), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, p. 86.

straf lijken onderwerpen die nopen tot grotere zelfkritiek bij de hoven en tot minder kritiek op de wetgever die de toegang tot het hoger beroep beperkt.

Juridisch burgerschap en het beperken van het hoger beroep

Een argument voor een overwegend positief oordeel over de nieuwe wetgeving ontleen ik ten dele aan buiten het recht gelegen gronden die ik kort zal aanstippen.

Het is een bekend fenomeen dat sinds vele decennia de autoriteit van de overheid, gezagsdragers, autoriteiten onder druk is komen te staan. De burger is mondiger en meer vragend, veeleisender, geworden. Of het nu het gezag van de leerkracht, de politieagent, de rechter, de leidinggevende, de arts betreft, alom is zichtbaar dat het wensenpakket van de burger is toegenomen. Veelal onder het motto dat over een verandering of beslissing niet goed is gecommuniceerd of de onderbouwing niet bevredigt zoekt men het hogerop en wil men een second opinion van een tweede arts, leerkracht, rechter, etc. Zou echter ook niet een kern kunnen zijn dat men veelal de inhoud van de beslissing niet aanvaardt, een tweede beslisinstantie of promissie overweging ten spijt?

In politiek opzicht lijken opvattingen over het burgerschap een verandering te ondergaan: de burger moet zijn eigen leven meer vorm en zin geven en niet alle verwachtingen meer stellen op de overheid die zijn leven bestiert. Partijen van links tot rechts in het politieke spectrum dragen de opvatting uit dat de politiek de kloof met de burger moet dichten door beter te communiceren. In verkiezingstijden wordt beloofd dat de burger meer gehoor zal krijgen, bureaucratie wordt vermindert en de politicus in Jip en Janneke taal de burger meer zal betrekken bij de te maken politieke keuzen. Vaak wordt bijkans een nieuwe hemel en aarde beloofd, in ieder geval een veiliger aarde. Op dit moment is in zwang dat de politiek gaat werken aan beter samenwerken, de menselijkheid wordt weer in de onderlinge omgangsvormen ingebracht. De meeste politieke perspectieven komen neer op een overheid die de burger enthousiasmerend gaat binden en een overheid die een veiliger samenleving gaat scheppen. Veel van deze inspanningen zullen sneven, de samenleving is immers niet zo maakbaar. Indien de retoriek echter enige relativisering ondergaat wordt bij vrijwel alle politieke partijen een redelijk eenduidige lijn zichtbaar: de burger moet de vormgeving van zijn leven meer zelf ter hand nemen en niet langer alle zin van de overheid verwachten. Er is dus sprake van een sterke spaagaat. Enerzijds verwacht de burger veel heil van de overheid, tegelijkertijd wil de burger een grote vrijheid behouden, vooral voor zichzelf en minder voor anderen zeg ik maar even met lichte spot. Enerzijds belooft de overheid veel aan de burger, anderzijds wordt de burger ingescherpt dat de overheid aan het terugtreden is. Ook de strafrechtspraak vormt een afspiegeling van deze bredere maatschappelijke tendensen. Enerzijds wordt de justitiabele meer teruggeworpen op zichzelf en de eigen

inspanningsverplichtingen. Anderzijds wordt vooral via de motiveringsplichten een verwachting gewekt die wellicht niet waar te maken is.

Deze spagaat zien we terug in de politiek, in de samenleving, in organisaties en zoals bekend is het niet altijd even gemakkelijk om uit een spagaat te komen.

Management is de laatste jaren voor sommigen een enigszins besmukte term geworden, wat jammer is, want of het nu om onderlinge verwachtingspatronen of om de koers van een samenleving gaat, de overheid, de autoriteiten dienen nu eenmaal menselijke interacties in relatief veilige banen te managen. Zo ook de wetgever. De wetgever dient de procesverwachtingen te managen. Een belangrijke vraag is of de juridisering van de samenleving moet worden vertaald in een onbeperkte toegang tot een hogere rechter. Ik meen van niet en meen dat de verwachtingen van burgers beter getemperd kunnen worden, in ieder geval niet verder gevoed. Hoeveel ruimte moet de overheid geven om tot in het oneindige te procederen, de inhoud van een beslissing steeds opnieuw aan de orde te stellen? De vraag op deze wijze stellen impliceert ook mijn antwoord. Ik meen dat de burger te hoge verwachtingen koestert van de overheid, van de appelrechter.

Het gaat mij niet zozeer om het economisch betaalbaar houden van de rechtspraak. Want als dat zo zou zijn dan zou ik vanuit mijn micro-economisch perspectief een verlofprechter verwelkomen die na 1 juli 2007 alle in beginsel niet-ontvankelijke hoger beroepen wel ontvankelijk verklaart, dat levert namelijk meer productie en geld op. Integendeel, het gaat mij om het voldoen aan de koers van de wetgever, die ik op dit punt steun, dat in zaken van relatief kleiner gewicht de toegang tot de appelrechter wordt versmald. Met deze optiek in mijn achterhoofd is mijn inschatting dat het aantal verlopen klein zal zijn. Natuurlijk kan ik ingaan op het feit dat het verlofstelsel selectief uitpakt, ik huldig echter de stelling dat elke wettelijke belemmering die aan het voorleggen van de zaak aan de appelrechter in de weg staat onheuse of pijnlijke elementen kent.

Of het nu om de ingevoerde unusrechtspraak of om het komende verlofstelsel gaat, er zijn pleitbare gronden om het hoger beroep af te dammen.

Mijn beeld van juridisch burgerschap houdt in dat meer de eigen verantwoordelijkheid van de procespartijen benadrukt wordt, terwijl tot voor kort veel rechtsgeleerde debattanten de aandacht richtten op een grote en eenzijdige verantwoordelijkheid voor de vervolgende of de rechtsprekende overheid. De eigen verantwoordelijkheid van de burger voor de zingeving van zijn of haar bestaan is steeds meer de politieke focus van dit moment, dwars door alle politieke stromingen heen. Natuurlijk kennen we in elke organisatie en in bepaalde lagen van de bevolking nog de gedachte dat alle heil van boven moet komen en de autoriteiten, de overheid, de rechter of de leidinggevende verantwoordelijk is voor de zin van het menselijk bestaan van de burger, de

werknemer en de rechtzoekende, maar deze behoefte staat haaks op door mij (oppervlakkig) geschetste bredere, maatschappelijke ontwikkelingen.

Afronding

Een van mijn vragen was waarom de toegang tot het hoger beroep verandert of verandering behoeft. Ik heb deze vraag voor een deel beantwoord vanuit het veranderende juridische perspectief op de positie van de burger in het algemeen en van de verdachte in het bijzonder.

Ik ben een voorstander van appelrechtspraak waarin de rechter niet langer grote delen van het dossier voorleest, terwijl voor de aanwezigen in de rechtszaal duidelijk is dat de verdachte slechts kwam voor een lagere straf. Ook op dit punt vermoed ik dat de juridische cultuuromslag nog vele jaren in beslag zal nemen. Het klinkt zo mooi: naarmate het geding vordert komen de punten van geschil steeds meer onder het processuele vergrootglas te liggen, maar veel appelrechters hebben deze omslag in hun hoofd nog niet gemaakt. We staan voorlopig slechts aan het begin van een langere ontwikkeling.

Ik heb in snelle vlucht proberen duidelijk te maken dat de stroomlijning in het hoger beroep niet uniek is maar past in een langere ontwikkeling van wetgeving en rechtspraak.

Verder heb ik geprobeerd uiteen te zetten dat er valide kritiek denkbaar is op de wettelijke vormgeving van de nieuwe regelingen, maar dat het zinvol kan zijn om ons niet louter te fixeren op de wetstechnische onvolkomenheden, maar eveneens te bezien in hoeverre de nieuwe wetgeving past in een tijdsbeeld van enkele decennia waarbinnen het juridische perspectief op de verdachte burger aan het kantelen is. Dat het afwegen van de inperking van de rechtsbescherming (in beginsel geen hoger beroep meer in het verlofstelsel) tegen andere concrete belangen ook in andere stelselaanpassingen had kunnen uitmonden is juist. Maar evident is dat het zwaartepunt in de behandeling van eenvoudige zaken in cassatie is komen te liggen bij drie raadsheren, in de appelrechtspraak bij één raadsheer en in finale zin het meest ligt of hoort te liggen bij een in beginsel uitputtende behandeling bij de rechtbank.

De verdediging en de verdachte moeten meer moeite gaan doen om hun gewenste processuele positie te verzilveren, bij voorkeur in de rechtbankfase. Dat heeft niets te maken met scepsis over chicaneuze verdachten en procedures maar heeft alles te maken met een actief burgerschap.